

ПЕДАГОГІКА

УДК 37.014.3:373.5.011.33(477)"20"

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-3-29>

Алла ЗАГОРОДНЯ,

orcid.org/0000-0003-2418-1670

доктор педагогічних наук, доцент,
 провідний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
 Національної академії педагогічних наук України
 (Київ, Україна) z_alla@i.ua

ПРОФІЛЬНА ШКОЛА В УКРАЇНІ У 2011–2017 РР. ХХІ СТОЛІТТЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА, ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Статтю присвячено вивченню теоретичних і практичних аспектів досвіду запровадження профільного навчання в шкільну освіту України у 2011–2017 роках ХХІ століття. Окреслено ключові орієнтири щодо реформування системи загальної середньої освіти, які представлені в нормативно-правових документах, зокрема: Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.); Наказі «Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі»; «Концепції профільного навчання у старшій школі» (2013 р.); «Концепції Нової української школи» (2016 р.); в оновленій редакції Закону України «Про освіту» (2017 р.); «Проекті концептуальних засад реформування професійної освіти України «Сучасна професійна освіта» (2018 р.) та ін. Охарактеризовано найбільш істотні проблеми розвитку сучасної загальної середньої освіти, серед яких: надмірно затеооретизований зміст навчальних програм та підручників, непрактичність здобутих знань, умінь та навичок учнів для застосування їх у буденному житті, застаріла матеріально-технічна база; недостатнє фінансування та підвищення престижу роботи вчителів, що у свою чергу знижує рівень вмотивованості освітньо-педагогічних працівників; низька якість навчальних підручників та супровідних навчальних матеріалів; надмірне переобтяження навчальних програм теоретичним матеріалом на шкоду практичному; орієнтація на середньостатистичного учня без урахування його індивідуальних здібностей особистості. Визначено перспективні напрями модернізації ланки загальної середньої освіти, які наведені в даних документах. Подано інформацію щодо освітніх галузей, за якими здійснюється навчання в закладах загальної середньої освіти, як-от: мовно-літературна; математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язберезувальна; громадянська та історична; мистецька; фізична культура. Проаналізовано перспективні напрями модернізації ланки загальної середньої освіти, що сприяють реальному конструюванню кожним старшокласником власної освітньої траєкторії у відповідності до прийнятих за всі ці роки Міністерством освіти України.

Ключові слова: загальна середня освіта, НУШ, освітній процес, профільна школа, учні.

Алла ZAGORODNAYA,

orcid.org/0000-0003-2418-1670

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
 Leading Researcher at the Department of History and Philosophy of Education
 National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
 (Kyiv, Ukraine) z_alla@i.ua

PROFILE SCHOOL IN UKRAINE IN 2011–2017 XIX CENTURY: THEORY AND PRACTICE, EXPERIENCE, PROBLEMS, PERSPECTIVES

The article is devoted to the study of theoretical and practical aspects of the experience of introducing specialized education in school education of Ukraine in 2011–2017 of the XXI century. The key guidelines for reforming the general secondary education system are outlined, which presented in the legal documents, in particular: «The State Standard for Basic and Complete General Secondary Education» (2011); Order «On approval of the Concept of specialized education in high school»; «The concept of specialized education in high school» (2013); «Concept of the New Ukrainian School» (2016); updated version of the Law of Ukraine «About Education» (2017); «Draft conceptual foundations of reforming vocational education in Ukraine» «Modern vocational education» (2018) and others. The most significant problems of development of modern general secondary education are characterized, among which: excessively theorized content of curricula and textbooks, impracticality of acquired knowledge, skills and abilities of students to apply them in everyday life, outdated material and technical base; insufficient funding and increasing the prestige of teachers, which in turn reduces the level of motivation of educational and pedagogical staff; low quality of textbooks and accompanying

training materials; excessive overloading of educational programs with theoretical material to the detriment of practical; focus on the average student without taking into account the individual abilities of the student's personality. Perspective directions of modernization of general secondary education are determined, which are given in these documents. Information is provided on the educational fields in which education is carried out in general secondary education institutions, such as: language and literature; mathematical; natural; technological; computer science; social and health; civil and historical; artistic; Physical Education. Perspective directions of modernization of general secondary education, which contribute to the actual construction of each high school student's own educational trajectory in accordance with those adopted by the Ministry of Education of Ukraine over all these years, are analyzed.

Key words: general secondary education, NUS, educational process, profile school, students.

Постановка проблеми. Освітня галузь України, незважаючи на кризові явища в ній, перебуває на етапі системної модернізації. Надзвичайно важливим у здійсненні таких змін є глибокий аналіз проблем з метою вибудови грамотної та ефектної траєкторії руху вперед, урахування при цьому інтереси всіх стейкхолдерів означеного процесу. Найбільш значущими проблемами загальної середньої освіти залишається її надмірно затеоретизований зміст навчальних програм та підручників, непрактичність здобутих знань, умінь та навичок учнів для застосування їх у буденному житті, що в кінцевому результаті призводить до стрімкого зниження ступеню зацікавленості як здобувачів освіти, так і самих педагогів. Саме це й зумовило процес реформування галузі середньої загальної освіти шляхом прийняття та введення в дію нових нормативно-правових документів, що регулюють діяльність системи загальної середньої освіти.

Аналіз досліджень. Проблема запровадження профільного навчання в шкільній освіті України була й досі залишається предметом досліджень багатьох науковців, зокрема: С. Гончаренка, Г. Селевка, П. Сікорського (термінологічне поле профільного навчання); О. Бугайова, Н. Нічкало, І. Унта, О. Ярошенка (вивчення рівнів, форм і видів профільного навчання); В. Володька, О. Горіної, М. Солдатенко та ін. (закономірності, принципи, умови ефективності індивідуалізації та диференціації навчання). Також ці питання досліджували: Г. Авчиннікова, О. Барановська, Г. Васківська, С. Дятленко, С. Закірова (диференціація змісту навчання школярів та профільна підготовка); Л. Березівська (державна освітня політика щодо організації профільного навчання й змісту шкільної освіти в радянській Україні); М. Піддядчий (соціально-професійний вибір учнів) та ін.

Мета статті полягає у вивченні теоретичних і практичних аспектів досвіду запровадження профільного навчання в шкільну освіту України у 2011–2017 роках XIX століття.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, в листопаді 2011 р. затверджено новий Державний стандарт базової і повної загальної серед-

ньої освіти, основні положення якого стосовно старшої школи набувають чинності з 1 вересня 2018 р. Ключовими орієнтирами даного стандарту є: повага до особистості учня та визнання пріоритетності його інтересів над набуттям суто теоретичних знань без їх практичного застосування; визнання важливості становлення вільної від радянських стереотипів особистості, підтримка самостійності учнів, їх власного вибору, досвіду, прагнень, пізнавального інтересу та наполегливості; розвиток критичного мислення, а також створення гармонійних умов на засадах чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини для його реалізації; забезпечення рівних можливостей кожного учня до здобуття освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу; формування в учнів патріотизму та активної громадянської позиції, плекання любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля.

Згідно з оновленим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.), базова середня освіта матиме такі цикли, як адаптаційний (5–6 класи) та базового предметного навчання (7–9 класи), що дають змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями (Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, 2011).

Вимоги до результатів навчання учнів визначено за такими освітніми галузями, як: мовно-літературна; математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язбережувальна; громадянська та історична; мистецька; фізична культура.

Особливого значення для забезпечення ефективності організованого профільного навчання у старшій школі набуло затвердження третьої редакції Концепції профільного навчання Наказом Міністерства освіти і науки від 21 жовтня 2013 року № 1456 «Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі» (Концепція профільного навчання, 2013), яка визнала

такі базові (обов'язкові) для вивчення предмети (3 години на тиждень): Українська мова та література; Іноземна мова; Історія України та всесвітня історія; Математика; Природознавство; Фізична культура.

Натомість профільні предмети вивчаються поглиблено (5–10 годин на тиждень). Передбачено спеціальні курси/профілюючі предмети, тобто навчальні курси/предмети, які входять до складу відповідного профілю навчання і забезпечують поглиблене й розширене вивчення профільних предметів (наприклад, спеціальні курси «Астрофізика», «Прикладна механіка», або/і предмет «Астрономія» для фізичного профілю) або профільну прикладну та професійну спеціалізацію навчання (наприклад, курси «Професійні проби»), 2–7 годин на тиждень.

Практикуватимуться також вибірково-обов'язкові предмети, як-от: Основи здоров'я; Технології; Мистецтво; Прикладна економіка. З усіх запропонованих предметів учні вивчають тільки два: один у 10 класі, другий – у 11, по 3 год./тиждень на кожен. Стандарт передбачає курси за вибором для учнів, які хочуть поглибити свої знання з певної дисципліни. Курси за вибором можуть пропонуватися у формі навчальних модулів та інтегрованих курсів.

Факультативні курси спрямовані на додаткове та поглиблене вивчення як певних предметів, так і отримання знань із суміжних наукових галузей. Курси за вибором та факультативні курси вивчаються за рахунок додаткових годин (5 год./тиждень). Додаткові години також використовуються на вивчення другої іноземної мови, російської чи іншої мови національних меншин, на курси духовно-морального спрямування.

Відповідно до нової редакції Концепції профільного навчання (2013 р.) (Концепція профільного навчання, 2013) учням надається право самостійного вибору окремих предметів та курсів для вивчення; вибору або зміни профілю навчання, в тому числі в іншому закладі освіти; право навчатися за дистанційною формою навчання, що може задовольнити попит на профільну освіту в сільській місцевості.

Слід акцентувати увагу на тому, що нова редакція Концепції передбачає запровадження курсу за вибором – «Професійні проби», який надає можливість старшокласникам не тільки теоретично засвоїти вибраний профіль, але й спробувати себе на практиці в певній професії, що, безперечно, допоможе їм більш усвідомлено вибрати майбутній фах.

Отже, допрофільна підготовка старшокласників може здійснюватися не тільки в межах

одного класу, для її організації також можуть створюватися групи з учнів різних класів того чи іншого закладу освіти. Навчальні програми курсів за вибором та факультативних курсів для основної школи можуть пропонуватися як Міністерством освіти і науки України, так і самими закладами освіти після їх розгляду відповідними предметними комісіями Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

Станом на 2016 рік було також прийнято «Концепцію нової української школи», яка передбачає докорінні трансформації у сфері шкільної освіти, а саме:

- оновлення змісту загальної середньої освіти, заснованому на формуванні ключових для життя компетентностей;
- педагогіку партнерства, що ґрунтується на повазі до особистості учня, довірі у відносинах між учнем, учителем і батьками, доброзичливості й позитивному ставленні, підтримці діалогу;
- мотивації вчителів до професійного розвитку;
- орієнтації на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризму;
- наскрізний процес виховання, що ґрунтується на цінностях та дозволяє сформувати головні чесноти та позитивні риси характеру;
- децентралізацію та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію;
- справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти;
- осучаснення освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні закладу освіти, але й поза ним;
- наскрізне застосування ІКТ в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти з метою оптимізації управлінських процесів, таким чином формуючи в учня важливі для сучасного суспільства технологічні компетентності (Концепція Нової української школи, 2016).

У вересні 2017 року було ухвалено новий Закон України «Про освіту», очікуваним результатом якого стане те, що школа буде трирівневою: початкова – 4 роки, вводиться з 2018 року, базова середня освіта – 5 років (гімназії), вводиться з 2022 року, профільна середня освіта – 3 роки (ліцеї та заклади професійної середньої освіти), вводиться з 2027 року. Отже, і школа стане профільною, учень зможе вибирати: навчатися в академічному ліцеї чи професійному коледжі (Закон України «Про освіту», 2017).

Зосереджуючи увагу на формуванні в учнів ключових для життя компетентностей, слід відзначити, що замість запам'ятовування фактів та понять учні набуватимуть таких компетентностей, як-от: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична, інноваційність, екологічна, інформаційно-комунікаційна компетентності, а також компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій; здатність до навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність (Загородня, 2018; Загородня, 2019: 127).

Концепція НУШ закликає також до впровадження деяких інновацій у системі шкільної освіти, а саме: інтегрованого та проектного навчання учнів за для отримання ними цілісного уявлення про світ; нової моделі оцінювання учнів (замість звичних табелів у кінці року учні перших класів отримують Свідоцтво досягнень).

З-поміж наскрізних проблем, що пов'язані з модернізацією системи загальної середньої освіти, нагальними є: застаріла матеріально-технічна база; недостатнє фінансування та підвищення престижу роботи вчителів, що у свою чергу знижує рівень вмотивованості освітньо-педагогічних працівників; низька якість навчальних підруч-

ків і супровідних навчальних матеріалів; надмірне переобтяження навчальних програм теоретичним матеріалом на шкоду практичному; орієнтація на середньостатистичного учня без урахування індивідуальних здібностей особистості.

Перспективними напрямками модернізації змісту загальної середньої освіти є прийняття і введення в дію у 2018 р. Колегією Міністерства освіти і науки «Проекту концептуальних засад реформування профільного навчання «Сучасна професійна освіта» (Проект концептуальних засад реформування професійної освіти України «Сучасна професійна освіта», 2018), мета якого полягає у створенні ефективної системи професійної освіти та навчання як основи економічного добробуту держави, складової частини сталого розвитку суспільства, запоруки професійної самореалізації та неперервного професійного розвитку особистості впродовж життя відповідно до її інтересів та потреб економіки України.

Висновки. Отже, розглянуті сутність, принципи організації, структура, теоретичні і практичні аспекти досвіду запровадження профільного навчання дозволили виявити можливі проблеми та перспективні напрями модернізації ланки загальної середньої освіти, що сприяють реальному конструюванню кожним старшокласником власної освітньої траєкторії. Також слід зазначити, що у відповідності до прийнятих за всі ці роки Міністерством освіти України нормативно-правових документів слід очікувати істотних нововведень та освітніх реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
2. Загородня А. А. Диференціація змісту навчання у старшій школі: історико-аналітичний аспект. *Молодь і ринок*. 2018. Вип. № 3 (158). С. 30–35. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.128884>
3. Загородня А. А. Профільзація загальної середньої освіти в контексті ідей НУШ. *Науково-пед. журн. «Молодь і ринок»*. 2019. Вип. № 10 (177). С. 126–130.
4. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 28.09.2017 р. *ВВР*. 2017.
5. Концепція Нової української школи (колегія МОН від 27.10.2016 р.). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Концепція профільного навчання. URL: <http://www.uazakon.com/document/fpart86/idx86618.htm>
7. Проект концептуальних засад реформування професійної освіти України «Сучасна професійна освіта». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-proekt-konceptualnih-zasad-reformuvannya-profesijnoyi-osviti-ukrayini-suchasna-profesijna-osvita>

REFERENCES

1. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and complete general secondary education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
2. Zahorodnia A. A. Dyferentsiatsiia zmistu navchannia u starshii shkoli: istoryko-analitychnyi aspekt [Differentiation of the content of education in high school: historical and analytical aspect]. *Molod i rynek*. 2018. Vyp. № 3(158). S. 30–35. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.128884>. [in Ukrainian].
3. Zahorodnia A. A. Profilizatsiia zahalnoi serednoi osvity v konteksti idei NUSh [Profiling of general secondary education in the context of NUS ideas]. *Naukovo-ped. zhurn. «Molod i rynek»*. 2019. Vyp. № 10(177). S. 126-130. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «About education»] № 2145-VIII vid 28.09.2017, VVR, 2017.

5. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly (kolehiia MON vid 27.10.2016) [Concept of the New Ukrainian School (MES Board dated October 27, 2016)]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

6. Kontsepsiia profilnoho navchannia [The concept of specialized training]. URL: <http://www.uazakon.com/document/fpart86/idx86618.htm>. [in Ukrainian].

7. Proiekt kontseptualnykh zasad reformuvannia profesiinoi osvity Ukrainy «Suchasna profesiina osvita» [Draft conceptual framework for reforming vocational education in Ukraine «Modern vocational education»]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-proekt-kontseptualnih-zasad-reformuvannya-profesijnoyi-osviti-ukrayini-suchasna-profesijna-osvita> [in Ukrainian].